

Sundbyberg 2025-10-02

Diarienummer: S2025/01291

Vår referens: Agneta Söder
agneta.soder@funktionsratt.se

Mottagare:
s.remissvar@regeringskansliet.se
Kopia: s.sof@regeringskansliet.se

Remissvar Hem för barn och unga – för en trygg, säker och meningsfull vård SOU 2025:84

Funktionsrätt Sverige

Funktionsrätt Sverige är en samarbetsorganisation för 54 funktionsrättsförbund som tillsammans representerar drygt 400 000 medlemmar. Vårt arbete grundar sig på mänskliga rättigheter när vi driver medlemmarnas funktionsrätt - rätten att fungera i samhällslivets alla delar på lika villkor. Vårt mål är ett samhälle för alla utifrån Funktionsrättskonvention.

Stark FN-kritik mot samhällsvården för barn och unga

Barn med funktionsnedsättning ska ha samma rättigheter som andra barn med utgångspunkt i Barnkonventionen och Funktionsrättskonventionen. Barnets bästa ska alltid stå i centrum. Båda konventionerna betonar respekt för barnets åsikter och barn med funktionsnedsättning ska erbjudas anpassat och individuellt stöd för att fritt kunna uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör dem. Det är särskilt viktigt för de barn som finns inom samhällsvården. I det här sammanhanget hänvisar vi specifikt till Funktionsrättskonventionen art 14 om att **en person med funktionsnedsättning inte får frihetsberövas enbart på grund av en funktionsnedsättning**. Förebyggande och tidiga insatser för barn med funktionsnedsättning och deras familjer kan inte nog betonas.

Sverige granskas regelbundet av FN hur man efterlever de mänskliga rättigheterna och de konventionsåtaganden man ställt sig bakom. De rekommendationerna Sverige fått från FN:s Barnrättskommittén (2023) och FN:s Kommitté för rättigheter med

funktionsnedsättning (2024) riktar skarp kritik när det gäller samhällsvården för barn och unga i Sverige. Bristerna är omfattande. Man uppmanar därför staten att:

- säkerställa att personal får utbildning i vårdmetoder som inte inbegriper tvång.
- säkerställa tillgången till barnvänliga och oberoende klagomålsmekanismer särskilt inom alternativ omvårdnad, det vill säga samhällsvården.
- säkerställa att barn inte utsätts för våld (inklusive sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp) inom samhällsvården. Man uppmärksammar i synnerhet utsattheten bland flickor och barn med funktionsnedsättning. Barn som utsätts för våld ska erkännas som brottsoffer, så att det kan säkerställas att sådant våld anmäls, utreds och föranleder åtal på samma villkor som våld mot andra medborgare.
- användningen av tvångs- och begränsningsåtgärder inom alla typer av institutioner förbjuds.
- stärka de befintliga tillsynsmekanismerna inom samhällsvården.

Sammanfattning

Funktionsrätt ställer sig bakom utredningens förslag men har tillägg till flera av förslagen som vi anser måste finnas med.

Förändring av förslagen 7.1.2 och 7.1.5, generella och särskilda hem för barn och unga

Funktionsrätt Sverige föreslår att **inriktningen utagerande beteende ska finnas inom specialiserade hem i stället för i generella hem.**

Man måste också säkerställa de bakomliggande orsaker till ett utagerande beteende, som kan vara flera, samt att det ställs som krav att utreda grundorsaken till ett sådant beteende vid en placering i ett hem för barn och unga. Vi efterfrågar ett mer rättighetsfärgat och precist språkbruk inom området för att säkerställa att lagstiftningen blir korrekt, och för att det ska finnas en gemensam förståelse för centrala begrepp på området.

Tillägg till förslaget 7.2 Utformande av verksamhet och enhet

Ett grundläggande krav vid utformandet av verksamheten **måste vara att den fysiska miljön är anpassad för barn och unga med (främst kognitiva) funktionsnedsättningar**. Gruppen utgör en stor majoritet av barn och unga inom samhällsvården.

Tillägg till förslaget 7.5 Vårdens innehåll

Hemmet ska utifrån barns och ungas individuella behov ge barnet eller den unge:

- **adekvat stöd, bemötande och vård med utgångspunkt i kunskap om och förståelse för barnets eller den unges funktionsnedsättning(-ar), och vilka konsekvenser dessa har i boendet och i andra väsentliga vardagssituationer.**

Tillägg till förslaget 7.6.1 Föreståndarens och den övriga personalens kompetens

Det måste finnas ett krav att åtminstone ha **grundläggande kunskap om funktionsnedsättningar och funktionshinder (miljöaspekt/-hinder), och vilka konsekvenser dessa har i boendet och i andra väsentliga vardagssituationer.**

Vidare har vi två egna förslag som vi menar saknas:

1. Inför **en oberoende klagomålsmekanism** för barn och unga inom HBU.
2. Inför **ett barn- och ungdomsråd** i syfte att skapa en strukturerad kanal för barn och unga att framföra synpunkter på sin vård och framföra konstruktiv kritik för att utveckla verksamheten.

Utredningen resonerar stundtals klokt ur ett funktionsrättsperspektiv men perspektivet saknas tyvärr i en del av förslagen, vilket är en stor brist då en mycket hög andel av målgruppen är barn och unga med funktionsnedsättning. Av det skälet uppmanar vi regeringen att göra en barnkonsekvensanalys respektive en funktionsrättskonsekvensanalys på förslagen som helhet.

Funktionsrätt Sveriges övergripande synpunkter på utredningens förslag

Samhällsvården för barn och unga i Sverige har blivit institutioner för barn och unga med funktionsnedsättning. Det konstaterar Institutet för mänskliga rättigheter i sin färska rapport **Låsta statliga ungdomshem – vår tids institutioner för barn och unga med funktionsnedsättning?**¹ Inom SiS är en överväldigande majoritet idag barn och unga med funktionsnedsättning. Andelen barn och unga med funktionsnedsättning inom HVB är något lägre, enligt utredningen cirka 63 procent, men konstateras att det finns ett mörkertal.² Visserligen är de flesta barn och unga frivilligt placerade inom HVB men en stor andel – 40 procent – är placerade enligt LVU. Oavsett om vi talar om tvångsvård eller frivillig vård, måste samhället kompromisslöst säkerställa en likvärdig, jämlik, jämställd och rättssäker vård för de barn och unga som finns inom samhällsvården. Det är den grupp som samhället behöver värna allra mest då de befinner sig i en synnerligen utsatt livssituation. Så är det långt ifrån idag.

Den här utredningen kommer med flera bra förslag som stärker barns och ungas rättigheter och reformen kommer att skapa bättre förutsättningar för god vård. Utredningen resonerar klokt men eftersom det i direktivet inte finns något om miljökrav på hemmen ur ett funktionsrättsperspektiv, det vill säga krav på att vårdmiljön anpassas efter majoriteten av dem som idag vårdas inom HVB, förbises viktiga och centrala perspektiv. Det är positivt att utredningen föreslår bättre kompetens när det gäller personalen men någon specifik kompetens om barn och unga med funktionsnedsättning och de konsekvenser dessa medför, föreslås inte vara ett krav. Detta framstår som oerhört märkligt med tanke på att en överväldigande majoritet har minst en funktionsnedsättning. Om dessa två aspekter – miljö och adekvat kompetens – inte ligger som en grund i framtida hem för barn och unga, riskerar andra insatser att vara otillräckliga, eller i värsta fall kontraproduktiva. Detta kan påverka barnet eller den unge under en lång tid, eller i värsta fall under hela livet.

¹ <https://mrinstitutet.se/aktuellt/nyheter-2025/2025-09-11-ny-rapport-sis-hemmen-har-utvecklats-till-sarskilda-institutioner-for-barn-och-unga-med-funktionsnedsattning>

² <https://www.socialstyrelsen.se/publikationer/statistik-om-socialtjanstinsatser-till-barn-och-unga-2023-2024-10-9204/>

Ytterst måste strävan vara att barn och unga inte ska vårdas på institutioner eller under institutionsliknande förhållande. Vi välkomnar besked från socialtjänstminister Camilla Waltersson Grönvall att regeringens avsikt är att fler barn och unga i stället ska få vara i ett familjehem. Hon har konkret utlovat ett familjehemspaket. Samhällsvården för barn och unga måste förändras från grunden och självklart vara helt anpassad efter de behov och förutsättningar de här barnen och unga har. Reformeringen får inte innebära att lappa och laga i ett system som uppenbarligen inte fungerar. Reformeringen måste bli ett fullständigt omtag med alla barns och ungas bästa i fokus.

Förslag och perspektiv som saknas i utredningen men som behövs

Funktionsrätt Sverige har två förslag som vi anser saknas i utredningen.

Förslag 1: *inför en oberoende klagomålsmekanism för barn och unga inom HBU.*

Förslag 2: *inför ett barn- och ungdomsråd i syfte att skapa en strukturerad kanal för barn och unga att framföra synpunkter på sin vård och konstruktiv kritik för att utveckla verksamheten; ett forum som är en dialog mellan boende och personal, och om kan fungera som ett komplement till en oberoende klagomålsmekanism*

Vi uppmanar också regeringen att genomföra en **barnkonsekvensanalys**³ och en **funktionsrättskonsekvensanalys/-beskrivning**⁴ innan man går vidare med utredningens förslag.

³

[https://skr.se/skr/demokratiledningstyrning/manskligarattigheterjamlikhet/bar
netsrattigheter/barnkonsekvensanalys.878.html](https://skr.se/skr/demokratiledningstyrning/manskligarattigheterjamlikhet/bar
netsrattigheter/barnkonsekvensanalys.878.html)

⁴ <https://funktionsrattstockholmslan.se/fkb/>

Funktionsrätt Sveriges synpunkter på utredningens förslag

6 En reformerad institutionsvård

6.2 Från HVB till hem för barn och unga

Funktionsrätt Sverige tillstyrker utredningens övergripande förslag om att HVB blir hem för barn och unga samt övriga förslag under kapitel 6.

7 Vårdens differentiering, utformning och innehåll

7.1.2 Tre kategorier av hem för barn och unga

Funktionsrätt Sverige är positiva till förslaget om en tydlig differentiering och olika kategorier men har synpunkter och vill även föreslå en förändring som rör förslagen om generella och specialiserade hem.

7.1.4 Generella hem för barn och unga med inriktningarna: begynnande missbruk, begynnande kriminalitet, utagerande beteende, annat socialt normbrytande eller nerbrytande beteende, och brister i omsorgen

7.1.5 Specialiserade hem för barn och unga med inriktningarna: utredning, särskilt skyddsbehov, integrerad vård, skadligt bruk eller beroende, sexuell beteendeproblematik eller kriminalitet.

Funktionsrätt Sverige **tillstyrker** förslagen om generella och specialiserade hem för barn och unga **med tillägget att inriktningen utagerande beteende ska finnas inom specialiserade hem i stället för i generella hem** med följande motivering.

Vi delar utredningens uppfattning att barnets perspektiv måste vara centralt vid en placering; att barnet inte ska behöva flytta runt beroende på en för snäv avgränsning av hemmen. Samtidigt ser vi en risk särskilt med en av de föreslagna inriktningarna inom de generella hemmen. Det gäller inriktningen **utagerande beteende**. Detta behöver även ses i ljuset av att det inom generella hem inte föreslås finnas utredning. (Vi tolkar det som enheter för utredning, som föreslås finnas i specialiserade hem.)

Sexuell beteendeproblematik (som ju är ett slags utagerande beteende) föreslås finnas i specialiserade hem, vilket är rimligt

eftersom det i sig innebär en avgränsning. Vi ser dock flera problem med att använda den ganska vaga definitionen utagerande beteende som inriktning då det finns en lång rad olika grundorsaker till ett sådant beteende, till exempel:

- personlighet och temperament
- utsatthet för trauma
- misshandel och övergrepp
- utvecklingsrelaterade funktionsnedsättningar (adhd, autism, intellektuell funktionsnedsättning, trotssyndrom med flera), vilka är fastställda diagnoser enligt DSM-5.

Utagerande beteende förekommer också tillsammans med bland annat psykiatriska diagnoser, missbruk och självskadebeteende. Dessutom finns för diagnoserna en gradindelning i lindrig, medelsvår och svår, vilket också blir en parameter i det här sammanhanget.

När det gäller utagerande beteende på grund av en (oftast kognitiv) funktionsnedsättning kan man inte använda metoder som fungerar vid andra orsaker till ett utagerande beteende. Skälen till ett utagerande beteende vid funktionsnedsättning beror huvudsakligen på brist på förståelse för barnets funktionsnedsättning: ett utagerande beteende kan vara ett sätt att kommunicera att något är fel, att bemötandet blivit fel. Det kan även vara så att det finns hinder i miljön som påkallar det utagerande beteendet med mera. I ett vårdsammanhang behöver personalen ha mycket god kompetens men även rätt verktyg för att förebygga ett sådant beteende. Det kan exempelvis handla om verktyg för alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) som stöd för barn och unga med kommunikationssvårigheter i syfte att stödja och skapa reell kommunikation utifrån barnets behov och förutsättningar. För någon utan en kognitiv funktionsnedsättning där andra orsaker ligger bakom det utagerande beteende fungerar till exempel stöd för att bättre kunna känsloreglera, vilket kan vara en icke-fungerande (och till och med kontraproduktiv) metod i det fall ett barn har en kognitiv funktionsnedsättning.

I många fall krävs således mycket god och adekvat kompetens hos personalen för att på rätt sätt bemöta och vårda barn och unga med utagerande beteende, i synnerhet då funktionsnedsättning är en grund. Vi ser det alltså som otillräckligt så som det nu är formulerat i förslaget. Därför har vi förslag som vi menar ger bättre förutsättningar för barn och unga med utagerande beteende.

Allra först måste grundorsakerna fastställas varför barnet eller den unga har ett utagerande beteende. En utredning behöver, om sådan inte redan genomförts, ske parallellt med omhändertagandet av barnet eller den unga. Det är vitalt att det utreds om grundorsakerna till det utagerande beteende för barn och unga som ska placeras i ett hem för barn och unga.

Vidare blir själva omhändertagandet och vården avgörande för barn och unga med utagerande beteende. Det krävs som sagt god och adekvat kompetens hos personalen. Men viktigt också att vården är individanpassad, vilket ju utredningen betonar att den ska vara. En orsak till att samhällsvården idag inte fungerar bra rör bland annat oförmågan att utgå från grundorsakerna till bland annat utagerande beteende, vilket i många fall är ett symtom inte en grundorsak. Man behandlar många gånger symptomen med metoder som kan vara direkt kontraproduktiva mot grundorsakerna. Det gäller såväl inom HVB som SiS. Konsekvenserna är extremt allvarliga särskilt för barn och unga med funktionsnedsättning, i synnerhet för flickor med funktionsnedsättning.

Av anförda skäl menar vi att inriktningen utagerande beteende snarare borde vara en inriktning inom specialiserade hem. Utöver det vi redan argumenterat för kommer det enligt förslagen att bli hårdare krav för ansökan om att bedriva specialiserade hem än för generella hem. Man ska vid ansökan om att bedriva generella hem kunna välja att ha flera av inriktningarna samtidigt. Det gäller inte för specialiserade hem. Det känns ganska självklart att man vill ansöka om en tydlig inriktning mot till exempel missbruk medan vi har svårt att se att man ansöker om inriktningen utagerande beteende ensamt, eftersom det i sig rymmer en annan slags komplexitet. Vissa inriktningar talar mer för sig själv än andra, och risken för en rad olika tolkningar av ett begrepp (utagerande beteende) får inte florerar i ett så här viktigt sammanhang. Därför vill betona vikten av att använda precisa begrepp där det finns en gemensam förståelse. Vi önskar också generellt en strävan mot ett mer rättighetsfärgat språkbruk på det här området. Det är särskilt viktigt vid en så här stor förändring – en reformering – där lagstiftningen kommer att ändras mycket; språkbruket behöver ges extra omsorg.

7.2 Utformande av verksamhet och enhet

Funktionsrätt Sverige tillstyrker förslaget men har ett tillägg.

Vi anser även att hemmen och **den fysiska miljön måste vara anpassad och tillgänglig så att det finns förutsättningar för barn och unga med funktionsnedsättningar, särskilt de med kognitiva funktionsnedsättningar, att kunna vistas i hemmen.** Det måste vara ett grundläggande krav eftersom den stora majoriteten barn och unga har just kognitiva funktionsnedsättningar. Finns inte tillgängligheten som grund försämrats avsevärt förutsättningarna att vården som helhet ska ge positiva resultat. Det rimmar också helt med att vården ska vara individanpassad.

7.3 Högst sex barn och unga vid en enhet

Funktionsrätt Sverige tillstyrker utredningens förslag.

Det kan dock övervägas om det inom vissa specialiserade hem borde vara ett tak på högst 4 barn eller unga, i synnerhet om barnet eller den unga har en komplex problematik däribland flera olika kognitiva funktionsnedsättningar så som autism, adhd och intellektuell funktionsnedsättning och annan samsjuklighet. Här vill vi erinra om det som gäller inom LSS-lagstiftningen där antalet personer per boende bör utgå från den lilla gruppens princip. Det innebär att det teoretiska antalet relationer snabbt ökar för varje ytterligare person på ett boende. Några exempel: om tre boenden kan det finnas sex möjliga relationer; vid fem boenden ökar de alternativa antalet relationerna till 90 och vid åtta boenden skulle relationerna kunna vara drygt 2000.⁵ Ett begränsat antal relationer bör vara en utgångspunkt för barn och unga med (kognitiva) funktionsnedsättning då många av dessa har en annorlunda social kommunikation och därmed förmåga att träffa och umgås med andra.

7.4 Om åldersgränser och åldersintervall

7.4.1 Åldersgränser

Funktionsrätt Sverige tillstyrker förslaget om att generella och specialiserade hem inte får ta emot barn under 7 år.

⁵ <https://www.tidskriftenintra.se/resources/arkiv/ideologi/400lillagruppen.htm>

7.4.2 Tre års åldersintervall vid en enhet

Funktionsrätt Sverige tillstyrker förslaget.

7.5 Vårdens innehåll

Funktionsrätt Sverige **tillstyrker förslaget** om vårdens innehåll men har även här **ett tillägg** vi tycker är absolut nödvändig att ha med eftersom den stora majoriteten barn och unga som kommer att vårdas inom hemmen för barn och unga har en eller flera funktionsnedsättningar.

Hemmet ska utifrån barns och ungas individuella behov ge barnet eller den unge:

- **adekvat stöd, bemötande och vård med utgångspunkt i kunskap om och förståelse för barnets eller den unges funktionsnedsättning(-ar), och vilka konsekvenser dessa har i boendet och i andra väsentliga vardagssituationer.**

7.6 Kompetens och bemanning vid hem för barn och unga

7.6.1 Föreståndarens och den övriga personalens kompetens

Funktionsrätt Sverige är mycket positiva till att man vill höja den generella kompetensen hos föreståndare och personal. Samtidigt är det anmärkningsvärt att kompetens om barns och ungas funktionsnedsättningar inte finns med som krav. Kraven formuleras som minst en två-årig eftergymnasial utbildning med några olika inriktningar. Vi menar att det som tillägg till förslaget även måste finnas **ett absolut krav att åtminstone ha grundläggande kunskap om funktionsnedsättningar och funktionshinder (miljöaspekt/-hinder), och vilka konsekvenser dessa har i boendet och i andra väsentliga vardagssituationer.**

7.6.2 Introduktion, handledning och kompetensutveckling

Funktionsrätt Sverige tillstyrker förslaget, och ser det som särskilt viktigt med handledning och kontinuerlig kompetensutveckling för personalen, och att det också här behöver anläggas ett tydligt barn- och funktionsrättsperspektiv.

7.6.3 Tillgång till psykolog

Funktionsrätt tillstyrker förslaget.

7.6.4 Bemanningens omfattning

Funktionsrätt tillstyrker förslaget.

7.7 Uppföljning av avvikelser från vården

Funktionsrätt Sverige tillstyrker förslaget.

7.8 Säkerhetslösningar och verksamhetsskydd

Funktionsrätt Sverige tillstyrker förslaget.

7.9 Bestämmelser i övrigt.

Funktionsrätt tillstyrker förslaget.

8 Tillgång till hälso- och sjukvård samt utbildning

8.4 Bedömningar och förslag om hälso- och sjukvård i hem för barn och unga

Funktionsrätt Sverige delar utredningens bedömning att det behövs fler insatser på nationell nivå för att dagens ansvarsfördelning ska fungera i praktiken när det gäller tillgången till hälso- och sjukvård för barn inom samhällsvården.

Vi tillstyrker samtliga förslag under avsnitt 8 men vill särskilt betona vikten av att barn och unga inom hem för barn och unga har **tillgång till psykiatri**. Det gäller särskilt i de fall behov finns utöver andra insatser som föreslås till exempel tillgång till psykolog. Särskilt viktigt är det för barn och unga med funktionsnedsättning som har tillkommande problematik så som självskadebeteende, suicid och liknande svåra tillstånd. Vi förordar också **utökad verksamhet för mobila psykiatriska team** i syfte att inte skapa ytterligare hinder för barn och unga som redan befinner sig i en mycket svår situation.

Slutligen vill vi betona vikten av att barn inom hem för vård av unga har tillgång till en likvärdig utbildning som andra barn och unga. Utredningen hänvisar till implementering av SAMS och SiSam

(utifrån tidigare förslag från betänkandet För barn och unga i samhällsvård), vilket vi helt ställer oss bakom. Här finns också goda exempel från SiS-hemmen att lära av.

9 Förebyggande arbete, befogenheter och andra åtgärder för en trygg och säker vård

Funktionsrätt Sveriges grundläggande ståndpunkt är ett minimum av tvångs- och begränsningsåtgärder inom samhällsvården för barn och unga. Befogenheter är något annat men konsekvenser av befogenheter kan innebära begränsningar för barn och unga, det är uppenbart. Vi förstår att vissa befogenheter behöver finnas för att skydda både barn, unga och personal till exempel när det gäller våld och missbruk. Men man behöver tydligt analysera konsekvenserna av befogenheter för barnet och den unga – en aspekt som måste vägas in vid varje enskilt tillfälle.

En annan viktig aspekt är att se vilka befogenheter som behövs på de generella respektive specialiserade hemmen, och inom vilka inriktningar, samt i vilka situationer befogenheterna ska kunna användas. Det finns en risk att det sker generella tillämpningar av befogenheter också när det inte är den bästa åtgärden. Det gäller till exempel begränsningar av användningen av elektroniska kommunikationstjänster. Det är särskilt relevant om vården rör ett barn som finns i ett kriminellt sammanhang, men inte alltid annars. Begränsningar måste dessutom vägas mot barnets möjligheter att ha kontakt med anhöriga till exempel. Också här behöver perspektivet om att vården ska utgå från individuella behov särskilt beaktas.

Vi ser helst att rätt kompetens hos personal är på plats innan man inför nya befogenheter. Annars kvarstår risk för missbruk av befogenheter trots bra förslag som ska säkra risken för missbruk.

Vidare måste det vid skarpa förslag och lagändringar finnas välgrundade argument, särskilt ur ett barnrättsperspektiv, vid beslutsfattande.

Som helhet anser vi att utredningens förslag under kapitel 9 är välgrundade och syftar till att säkerställa att missbruk av befogenheter inte sker, att lagstiftningen skärps och att det finns ett tydligt ansvar (och därmed ansvarsutkrävande) och med förslag om förstärkt tillsyn.

Slutligen är frågan om befogenheter ett område där vi anser att det är särskilt viktigt med en oberoende klagomålsmekanism samt ett barn- och ungdomsråd. Det måste även säkerställas att barn och unga med funktionsnedsättning får rätt stöd och hjälp dels att förstå beslut men också adekvat stöd i uppföljande samtal och liknande. Likaså gäller det att säkerställa att alla barn och unga känner till och förstår sina rättigheter.

10 Tillstånd och tillsyn

Funktionsrätt Sverige tillstyrker förslagen under kapitel 10.

Med vänlig hälsning
Funktionsrätt Sverige

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'NM', with a long horizontal flourish extending to the right.

Nicklas Mårtensson
Ordförande